

Պրոֆ. P. Kretschmer, Վիեննա՝ «Միջնդարեան յունարէնի ծրագրեալ բառագրքին» վրայ խօսեցաւ, Գրիստոսէ ետքը 300—1500 շրջանի մատենագրութիւնը հիմ առաջարկելով:

Պրոֆ. H. Grégoire, Բրիւսէլէն՝ կ'առաջարկէր Ե. մինչեւ ԺԵ. դարն իբր աւելի յարմար. բայց կը տարակուսէր գործին յաջողութենէ, եւ «cum multis lacrimis» յղացուած լատ. բառագրքին վիճակակից համարեցաւ գործը: Այս բիւզանդագէտ բեղզիացին՝ բառագրքէն աւելի օգտակար գրուածեց՝ Միջինդարու բիւզանդական պատմագիրներու թարգմանութիւնը: Յաջորդ ժամուն Պրոֆ. Grégoire խօսեցաւ «Գրիստոսէ կց հարձանքներու եւ Կոստանդիանոսի դարձին» վրայ:

Հունդարացի արեւելագէտ վարդապետ մը, Պրոֆ. M. Kmoskó, «Ստոյն Մեթողեայ Տեսիլքին առեղծուածին» վրայ (6—7րդ դարէն) շատ հեղինակօրէն խօսեցաւ: Արիթ պիտի ունենայ «Հանդ. Ամսօրեայ» անդրադառնալու այդ ճառին, երբ լոյս տեսնէ սոցալ գրութեամբ, վասն զի. Մեթողիոսի տեսիլը հայերէն թարգմանութեամբ ալ պահուած է:

2. Հատուածին մէջ 12 բանախօսներ պարզեցին կարեւոր ուսումնասիրութիւններով եւ լուսապատկերներով՝ աւելի լեզուագիտական տեսութիւններ. ինչպէս Պրոֆ. J. Scheffelowitz, Կէօլնէ՝ խօսեցաւ «Հին երանանի մէջ՝ արիական a եւ r գրերու արտասանութիւնը». եւ B. Geiger՝ «Վեդայի եւ Աւեստայի վրայ»:

Ի. Հատուածը՝ մեղի համար ամենամեծ նշանակութիւն ունէր, վասն զի պիտի խօսէր՝ քաջածանօթ հայագէտ ու հայասէր, Պրոֆ. Lehmann-Haupt եւ պիտի ճառէր շատ կարեւոր նիւթի մը վրայ. «Նախահայ Խաղիներ, Փոքրասիացիք, Էտրուսկացիք»: Լուսապատկերներու հիման վրայ՝ Գրիստոսէ 8 դար յառաջ տեղի ունեցած պատմութիւններ կը նորոգէր մեր աչքերուն առջեւ:

Պրոֆ. Լեման հեղինակօրէն կը խօսէր՝ կարծես, հնադարեան էակներու հետ, անոնց պատկերները, տեղերը, գործիքները ցոյց տուած ատեն, եւ այնպիսի բամբ ճայնով, որ կը դուրսնէր լի սրահը: «Էտրուսկացիք Հայաստան եկան» խօսքովը ծափահարութեանց որսորդողս գոռումն արձակուեցաւ 4:

Երբ երիտասարդ Հելլինիստոսի Ուսուցիչն՝ A. M. Tallgreen, «Կաւկասեան պլատոնի առարկաներու մէջ՝ ասիականաւորական տարրեր» անուամբ բանախօսու-

4 Պր. Լեման՝ հայերէն ողջունի ներկայացաւ իբր հայ ունկնդիրներուն: Ըստ բառականի կը խօսի հայերէնը, զոր «մտացել եմ» կ'ըսէր: Համակրելի Ուսուցչապետին կ'ընկերանայ եւ Տիկինը. Սքանչանօք կը գիտէր մեր՝ Մայր-Վանքին 100—120 տարուան ոսկեճամուռի եւ ոսկեճամ գրեթէներն եւ մանաւանդ հայ ձեռագրաց հաւաքածոյքն ու մատենագրանները:

թիւն մը կ'ընէր, եւ Կաղբեգ գտնուած շատ մը արձաններու ծագումը Փոքր-Ասիան ցոյց կու տար, եւ իբր փոխառու այս արձաններուն Հայ անունը կը յիշատակուէր, չնորհաւորեց զինքը Պրոֆ. Լեման, զըուշացնելով սակայն, որ ասոնք առ այժմ դեռ իբր ենթադրեալ կարծիքներ ընդունուին, ոչ իբր կատարուած, ստուգուած իրողութիւններ. արուած մեկնութիւններն հաւանական դատու, բայց «հայկական ազդեցութիւնը դեռ բոլորովին ապահով չէ» ըսաւ:

Պր. G. Peradze, Bonn՝ «Ջանաց Վրացերէն աւետարաններու թարգմանութեան խնդիրը» որոշել: Տաքարիւն երիտասարդն այս խնդիրը կը պարզէր եւ վրացական թարգմանութեան հիմ՝ հայկական բնագիր կ'ընդունէր:

Ը. Հատուածին մէջ՝ քանոմէկ բանախօսներ խօսեցան Չինեբու, Հնդկիկներու, Ճապոնի, Պապուա լեզուներու (Նոր Գուինէա), Աւստրալիայի լեզուներու վրայ եւն:

Չենք իջնէր մանրամասնութեանց, վասն զի անձուկ մտօք հայագիտութեան հետ անընդունելի մը չգտանք այն բանախօսութեանց մէջ եւ ժամանակը շատ կարճ էր ասոնց ալ ներկայ գտնուելու: Բայց երբ — ժամանակին — հրատարակուին այս համաժողովին տեղեկագրութիւնքը, պիտի փութանք՝ լեզուագէտներու համար կարեւոր տեղեկութիւնները քաղուածարար հաղորդել «Հանդ. Ամսօրեայ» մէջ:

Այս հաւաքումներու մէջ՝ ամենանշանաւոր Պրոֆ. Եսոսրէնէն մին էր՝ «Oriens Christianus» պարբերագրին հրատարակիչն, ծերունին A. Baumstark, որուն կրնանք՝ «Կենդանի համայնագիտարան» անունն ամենայն վստահութեամբ տալ: Ամէն վիճարանութեան ու մեկնարանութեան առաջին ուղեցոյցն էր:

Երբ Բերլինի Պրոֆ. Հատնակի մահուան դոյժն առաւ, անմիջապէս յանպատրաստից դամբանական մը խօսեցաւ իւր ունկնդիրներու առջեւ՝ դրուատելով «մահուամբ մեղմէ յափշտակուողին» գոծունէութիւնն եւ գրական վաստակները, մանաւանդ «Ս. Գրոց քննութեան» մէջ, թէպէտ վերջերս Հատնակ բոլորովին օտարոտի գաղափարներու մէջ կը թափառէր՝ քրիստոնէութեան հիմնական սկզբունքներու նկատմամբ:

Մեծ համակրանօք կը խօսէր Պրոֆ. Բաուստարի՝ Վիեննայի Միթիթարեանց վրայ՝ իբրեւ միջնորդներ արեւելագիտութեան Ասիոյ եւ Եւրոպայի միջեւ, փոփոխակի հաղորդելով երկու կողման ալ՝ գիտութեան ընձեռած լոյսն:

Երեք օրուան մէջ՝ աշխարհիս հինգ մասերն ալ ի հանդիսի ցոյց տրուեցաւ արեւելալոյսաց ժողովքին մէջ, համարատուութիւն եղաւ՝ այս ճիւղերուն մէջ եղած յառաջադիմութիւններու: Գնահատուեցան ու-

սուցչապետներու քրտնալից աշխատութիւններն ու ճիւղերը:

Իւրաքանչիւր հատուածին մէջ՝ երբորդ օրուան վերջին ժամուն՝ ընդհանուր չնորհաւարութիւն մատուցուեցաւ, նախ՝ կազմակերպող կոմիտէին, երկրորդ՝ Վիեննա քաղաքին սրտալիք հիւրասիրութեան, երրորդ՝ մասնակցող բանախօսներու եւ չորրորդ՝ ունկնդիրներու, որոնք զիտցան իրենց քաղաքիչ ունկնդրութեամբը վարձատրել ուսուցչապետներու աշխատանքը եւ ապագայ 7րդ Համաժողովին պատրաստութեան եւ յաջողութեան գործնական գրաւական մը տալ:

Հ. ՄԱՐՐՈՒԼ Ժ. Վ. ՄԵՆԵՎԻՇԵՄ

ՅԻՅԱՏԱԿ ԶԱՅ ԲԱՐԵՐԱՐԻՆ

(ԱՌԹԻԻ ԳՕԼՈՍ ՆՈՒԳԱՐ ՓԱՇԱՅԻ ՄԱՀՈՒՄՆ)

«Այլ իմ ցայժմ յուսով երկնային կեցեալ. բայց դուք... աւելի զարդարութենէ փոյթ զորսնքն... առաւել զողորմութիւն զե... քան զողորմութիւն ատեն, կամ՝ քան գոռոս տալ, այլ ինչ մեծ եւ պատուական անաշխատուոյ շեք... Այլ վասն իմ որ կոծ մի ղեգէ... այլ ինչ յիշատակ արասցէ որ զես սիրէ»:
Փ. Բիւզանդացի. Ե. 44:

Մեծ սպարապետն Մանուէլ Մամիկոնեան իւր մահուան անկողինին մէջ հայ ժողովրդեան ներկայացուցիչներուն, հայ ժողովրդեան ներկայացուցիչներուն, լալու որոնք հաւաքուած էին իր շուրջը, խօսեցաւ «զայս եւ զայսպիսի, եւ որ ինչ այս բանից նման են բանք»:

Ոսկի խօսքեր են Սպարապետին արտայայտութիւնները, եւ կ'արժեն սուկ ստէպ յեղյեղուիլ հայ ականջներուն մէջ:

Մեծ Սպարապետի կտակը կը լսեմ՝ կրկնուած այն հայ մեծ Բարերարին բերնէն, որ հրաժարեցաւ իւր սիրելի ժողովրդենէն Յունիս 25 ին ի Պարիս:

Պօղոս Նուպար փաշան էր ան, (ծնած՝ 2. Օգոստ. 1851 ի Կ. Պոլիս), որդին մեծ Նուպար փաշային, Բարերարը հայ ժողովրդեան, Հիմնադիրը եւ նախագահը Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան:

Անոր ալ կտակը եղած էր. «վասն իմ կոծ որ մի ղիցէ... բայց դուք... առաւել զարդարութենէ փոյթ արասցիք, եւս առաւել զողորմութենէ»:

Պօղոս Նուպար փաշա հանդիսացաւ իւր բովանդակ կեանքին մէջ անզուգական հայը, որ սպրեցաւ իւր խորհուրդներովն եւ գործերովը հայ ժողովրդեան համար:

Եղաւ ան ժառանգը Մեծ Նուպարի. թէպէտ չբերաւ ի հանդէս այն հանճարը, որով պայծառացած էր քաղաքագիտական ասպարէզի վրայ իր մեծանուն հայրը, բայց ասպարէզի վրայ իր մեծանուն հայրը, ոչ ի շահ գործեց իր մէջ հայրենի ոգին, ոչ ի շահ օտարին, այլ յօգուտ իւր սեպհական ժողովրդեան: Չբեւցաւ նա ղիւանազէտ, յեղավրդեան: Չբեւցաւ աշխարհի կարգերը, բայց ղրաւ ի փոխելու աշխարհի կարգերը, բայց ղրաւ ի փոխելու կարողութիւնները բարերասպաս իւր կարողութեան, նպատատուրելու իւր ընկու մարդկութեան, նպատատուրելու իւր Ազգին, ձգելու բարի յիշատակ պատմութեան մէջ:

Նա անմահացաւ հայ սրտերու մէջ իբրեւ բարերար եւ լաւ հայ:

Չկուանեց զէնքեր, չվառեց հայ ժողովուրդը թշնամիներու դէմ, այլ ուզեց խաղաղ ղիւանազիտական բանակցութիւններով բարելաւել իւր ժողովրդեան դատն կացութիւնը. բացաւ իւր մթերանոցները զինելու հայ միտքը զիտութեան լուսով, վառելու հայ երիտասարդութիւնը պարեան սաները կազմեցին լեզուններ, պատաշամարտիկ տնտեսական ասպարէզի վրայ:

Շրջահայեաց եւ հեռատես իւր ճանապարհին վրայ, խելամուտ եղաւ Ազգին եւ սպազայ պիտոյքներուն, եւ ներկայ